فصلنامه‌ی مطالعات توسعه‌ی اجتماعی- فرهنگی، دوره‌ی ششم، شماره‌ی ۳، زمستان ۹۶، صفحات ۵۸-۳۳

تحلیلی بر پراکنش فضایی فقر شهری در نواحی شهر خرم‌آباد

زهرا خدائی[۱]، سمیه تیموری[۲]

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۳/۰۳ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۰۹/۲۵

چکیده

شهرهای قرن بیست و یکم بدون تردید با چالش‌های بزرگی مواجه خواهند بود که یکی از مهم‌ترین آن‌ها تمرکز فقر در آن‌هاست. افزایش سریع شهرنشینی در چند دهه‌ی گذشته چشم‌اندازهای متعددی را برای شهرها به دنبال داشته است و باعث ایجاد نابرابری‌های فضایی از جمله فقر شهری شده است. در میان شهرهای گوناگون کشور شهر خرم‌آباد با وجود داشتن جاذبه‌های محیطی و گردشگری فراوان و هم‌چنین واقع‌شدن در مسیر راه‌های بین‌المللی کشور، افراد بسیاری از شهرهای کوچک را به خود جذب کرده و به دلیل حضور قشر عظیم حاشیه‌نشین مسأله‌ی فقر شهری به مسأله‌ی بغرنجی تبدیل شده است. لذا هدف اصلی این تحقیق شناسایی مهم‌ترین عوامل مؤثر بر فقر شهر خرم‌آباد و ارائه‌ی راهکارهایی جهت رهایی از این معضل، بهبود و توانمندسازی ساکنان محلات فقیرنشین شهر می‌باشد. روش تحقیق در مقاله حاضر توصیفی – تحلیلی و از نوع تحقیقات پژوهشی- کاربردی می‌باشد. نتایج ارزیابی و تحلیل مدل ویکور که برای رتبه‌بندی شاخص‌های فقر در این شهر انجام گرفت نشان داد که بسیاری از شاخص‌های (کالبدی، اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی، زیست‌محیطی) در سطحی بسیار نامناسب قرار دارند و همچنین پراکنش فضایی الگوی فقر در پهنه شهر خرم‌آباد نشان از الگویی پراکنده دارد که اخیراً به سمت الگویی خوشه‌ای و متمرکز متمایل شده است.

واژه‌های کلیدی: پراکنش فضایی، فقر شهری،نواحی، شهر خرم‌آباد.

[۱]. استادیار گروه شهرسازی، واحد یادگار امام خمینی (ره) شهرری، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران z.khodaee@gmail.com

[۲]. دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران(نویسنده مسئول) somayehteymoori@yahoo.com

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-21]

مقدمه

افزایش سریع شهرنشینی در چند دهه‌ی گذشته، چشم‌اندازهای متنوعی را برای شهرها در پی دارد. این چشم‌انداز شهری یک‌شبه به وجود نمی‌آید، بلکه به قول پیتر هال مانند فیلم کم‌کم و توسط تعداد زیادی از بازیگران ایجاد می‌شود (هال[1]، ۲۰۰٦: ۱۵). امروزه عوامل اقتصادی و اجتماعی شرایطی را به شهرها تحمیل می‌کند که به الگوهای همگرا و واگرای فضایی می‌انجامد. این تحولات باعث ایجاد نوعی نابرابری اقتصادی، اجتماعی و حتی اکولوژیک می‌شود؛ یکی از این پیامدهای نابرابری که در پهنه‌ی فضایی شهرها رخ می‌دهد فقر می‌باشد(کاپلن[2]، ۲۰۰٤: ۱۷۵). بر اساس برآورد برنامه‌ی عمران ملل متحد در زمان حال بیش از نیمی از فقرای جهان در نواحی شهری زندگی می‌کنند، چنانچه تقریباً ۳۷ درصد خانواده‌های فقیر در آمریکای لاتین، ٤۷ درصد در آفریقا و ٤۱ درصد در آسیا در آغاز قرن بیست و یکم در شهر زندگی می‌کنند (هال و اولریخ[3]، ۲۰۰۵: ۸۸). فقر شهری یکی از جلوه‌های فقر است که مجموعه‌ای است از فقر انتقال‌یافته از جامعه‌ی روستایی (توسط مهاجران به شهر) و نیز تولید و بازتولیدشده در جامعه‌ی شهری است که چهره‌ی هولناکی را به شهرها بخشیده است و باعث شکل‌گیری انواع آسیب‌ها از جمله آسیب‌های اجتماعی و محیطی در شهرها شده است (داویس[4]، ۲۰۰۱: ۱۲). در کشور ما ایران با گذشت زمان ادبیاتی در ضرورت تمرکززدایی در رویه و فرآیند برنامه‌ریزی در حال شکل‌گیری و تکامل است و این تغییر رویه در برخورد با فقر شهری و برنامه‌های کاهش فقر نیز احساس می‌شود؛ زیرا با گسترش شهرها و افزایش جمعیت و نیز محدودبودن منابع شهرها برای پاسخ به توقعات و نیازهای ناشی از تغییر سبک زندگی فقر شهری نیز در حال گسترش است. نشانه‌های این پدیده را می‌توان به صورت اسکان غیررسمی در شهرها مشاهده نمود. شهر خرم‌آباد به عنوان مرکز استان لرستان به دلیل جاذبه‌های محیطی و گردشگری، افراد بسیاری را از شهرهای کوچک و روستاهای اطراف به خود جذب کرده است. این شهر با دارابودن قابلیت‌های جمعیتی و ملی، هم‌چنین واقع‌شدن در مسیر راه‌های بین‌المللی شمال – جنوب کشور، امکان هدایت جریان‌های اقتصادی منطقه‌ی جنوب غرب کشور را کسب نموده است. با این وجود حضور قشر عظیم حاشیه‌نشین با جمعیت حدود ۳۰۰۰۰ تن به مسأله‌ی بغرنجی تبدیل شده است. مسأله‌ی فقر شهری در شهر خرم‌آباد به صورت‌های مختلف نمود یافته

[1]. *Hall*
[2]. *Kaplan*
[3]. *Hall & Ulrich*
[4]. *Davis*

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-21]

است؛ از جمله حاشیه‌نشینی، تشکیل زاغه‌ها در اطراف شهر، عدم امنیت اجتماعی، پایین‌بودن کیفیت زندگی، جرم و جنایت شهری، نبودن عدالت فضایی در توزیع خدمات شهری، کمبود امکانات بهداشتی و درمانی و در نهایت مرگ و میر بالا از نتایج فقر در نواحی شهر خرم‌آباد می‌باشد. لذا هدف اصلی این تحقیق شناسایی مهم‌ترین عوامل مؤثر بر فقر شهری و ارائه‌ی راهکارهایی جهت رهایی از این معضل، بهبود و توانمندسازی ساکنین محلات فقیرنشین می‌باشد. بر این اساس، سؤالات اساسی در این پژوهش این‌گونه خواهند بود:

- عوامل مؤثر بر شکل‌گیری فقر شهری و پراکندگی آن در شهر خرم‌آباد کدام‌اند؟
- چه راهبرد و سیاست‌هایی را باید در مواجه با فقر در این شهر در پیش گرفت؟

چارچوب نظری پژوهش

فقر: در ادبیات علمی امروزی به دلیل ماهیت پیچیده و چندبعدی فقر تعاریف متعددی برای آن ارائه شده است. نقطه‌ی مشترک همه‌ی این تعاریف هنجاری‌بودن مقوله‌ی فقر است و صاحب‌نظران معتقدند که تنها با یک تعریف ازپیش‌تعیین‌شده می‌توان فقیر را از غیر فقیر جدا نمود (بلتوینک[1]، ۱۹۹۹: ۳). واژه‌ی *poverty* یا*pauvre* به معنای فقر از ریشه‌ی لاتین *pauper* می‌آید که با*paucus* یونانی (فقیر) و*penia* (فقر) قرابت دارد. فقر را در یونانی با واژه‌ی *aporia* به معنی راه به‌جایی نداشتن مشکلی که فقیر با آن دست‌به‌گریبان است تعریف می‌کنند. ریشه‌های یونانی به دو مسأله‌ی دردآور اشاره دارد؛ یکی ریشه‌ی بیولوژیک یعنی گرسنگی و دیگری ماهیت روان‌شناختی (هادی‌زاده،۱۳۸۵: ۱۸۰). در فرهنگ معین فقر به مفهوم تهدید است؛ تنگدست و محتاج الف) کسی که نیازمند به‌حق باشد و ذلت سؤال را تنها در آستانه‌ی حق تحمل کند؛ ب) آن بود که طبعش از مراد خالی بود، تعریف‌شده است.

فقر شهری: اگرچه گستره‌ی فقر شهری، پدیده‌ای تازه در ادبیات شهرشناسی نبوده و از آن در جوامع کهن‌سال هم یاد می‌شود، اما چنین سکونت‌گاه‌هایی در ابعاد گسترده و به‌صورت مجتمع، پدیده‌ای است که با ورود سرمایه‌داری به دومین مرحله خود، یعنی سرمایه‌داری صنعتی و برهم‌خوردن نظام بومی سکونت در گستره‌های جغرافیایی عینیت یافته است(پیران،۱۳۸۱:۳۱). چراکه شهر باید مانند شهرهای اروپای غربی و امریکای شمالی بر شانه‌های صنعت قوام یابد. این امر

[1]. *boltvinik*

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-21]

در کشورهای جنوب با رشد خیره‌کننده بخش سوم اقتصاد یعنی رشد خدمات از یک سو و استحصال بخش کشاورزی در روستاها از دیگر سوی رخ داد (منصوررضایی،۲۰۱۰:۶۸). از این رو شهرنشینی به شکل فزاینده در کشورهای توسعه نیافته در حالی با مهاجرت‌های سریع روستاییان اتفاق می‌افتد که تمامی مهاجران قادر به سکنی‌گزینی در گستره‌های مناسب شهری نبوده و به واسطه‌ی فقر خود، مکان‌هایی را متناسب با درآمد انتخاب می‌کنند که دارای استانداردهای پایینی از لحاظ کیفیت زندگی هستند (شکویی، ۱۵۲:۱۳۷۳). در پی چنین روندی است که پهنه‌های فقر در قالب و گونه‌های متفاوت در شهرها شکل‌گرفته و در گذر زمان بسط می‌یابند (سازمان ملل متحد[1]، ۲۰۰۵: ۱۲۵).

انواع فقر: محققان و نویسندگان برای فقر انواع زیادی قائل شده‌اند مانند فقر فرهنگی، اقتصادی، مطلق، نسبی و مانند آن‌ها؛ اما آنچه برای ما مهم است تقسیم‌بندی فقر از لحاظ اقتصادی و درآمدی است. برای فقر درجاتی قائل شده‌اند: فقر مطلق یا مفرط[2]، فقر معتدل [3]و فقر نسبی[4]. فقر مطلق به معنای آن است که خانوارها نمی‌توانند نیازهای اولیه را برای حیات تأمین کنند. آن‌ها مدت‌های طولانی گرسنه‌اند، نمی‌توانند به مراقبت‌های بهداشتی دست یابند، سرپناه امن و آب آشامیدنی سالم و پوشش مناسبی ندارند و دسترسی به آموزش محدودی دارند. فقر مطلق فقط در کشورهای درحال‌توسعه مشاهده می‌شود.

فقر ملایم یا معتدل شرایطی است که فقط نیازهای اولیه تأمین شده است؛ اما فقر نسبی زمانی رخ می‌دهد که متوسط درآمد خانوار از متوسط درآمد سرانه‌ی ملی کمتر باشد. فقر نسبی در کشورهای پردرآمد، کمبود دسترسی به کالاهای فرهنگی، برنامه‌های تفریحی و نیز کیفیت مراقبت‌های بهداشتی و... برای تحریک اجتماعی به سمت بالا می‌شود(هال و دیگران، ۱۸۸:۲۰۰۵). فقر نسبی برحسب داوری‌هایی اندازه‌گیری می‌شود که از سوی اعضای یک جامعه معین در مورد این که چه چیزهایی استاندارد معقول و پذیرفتنی است، زیست و سبک زندگی برحسب مقتضیات روز را تشکیل می‌دهد، صورت می‌گیرد(زاهدی مازندرانی،۱۳۸٤:۱٤). فقر مطلق را محرومیت یا ناتوانی در کسب حداقل نیازهای اساسی برای ادامه‌ی زندگی تعریف کرده‌اند؛ بنا بر این تعریف، فقر مطلق بستگی به چگونگی تعریف این سطح حداقل دارد. راونتری از پیشگامان مطالعه‌ی فقر، فقر

[1]. *UN_Habitat*
[2]. *Extreme or Absolute Poverty*
[3]. *Moderate Poverty*
[4]. *Relative Poverty*

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-21]

مطلق را ناتوانی در کسب حداقل ضروریاتی که برای حفظ کارایی جسمانی فرد لازم است، در نظر می‌گیرد (راغفر و ابراهیمی،۱۳۸٦: ٦۰).

رویکردهای اساسی فقر

رویکرد فقر درآمدی: این رویکرد تک‌ساختی و تک‌بعدی است و فقط برحسب درآمد یا مصرف اندازه‌گیری می‌شود. رویکرد غالب در ایران در محاسبه‌ی فقر این رویکرد است. در این رویکرد دستیابی به سطح درآمدی معین، دسترسی به خدمات و کالاهای مورد نیاز را تضمین می‌کند. در این رویکرد فرض اساسی این است که افراد نیازهای خود را از بازارهای کالا و خدمات تأمین می‌کنند. پرداخت انتقالی از سوی دولت برای کسانی است که به دلایلی نمی‌توانند نیازهای خود را از منابع ذکرشده تأمین کنند (محمودی و صمیمی‌فر،۱۳۸٤: ۱۸).

رویکرد فقر قابلیتی: این رویکرد، فقر را بر اساس شاخص‌های انسانی و اجتماعی ارزیابی می‌کند. توجه اصلی در این رویکرد معطوف به ارتقاء ظرفیت‌های انسانی و کسب توانایی‌های اداره‌ی یک زندگی شرافتمندانه است؛ ازاین‌رو علاوه بر تأکید بر دسترسی به تغذیه‌ی کافی و مسکن مناسب، توانایی دسترسی به خدمات بهداشتی، آموزشی، مشارکت در تصمیم‌گیری‌ها و حفظ عزت نفس مورد توجه است. در این رویکرد تأمین قابلیت‌های اساسی نه تنها هدف است؛ بلکه وسیله‌ای است برای تأمین سایر نیازهای زندگی. ضروریات زندگی علاوه بر کالاهای مادی شامل آزادی سیاسی، امنیت فردی و مشارکت در حیات اجتماعی نیز می‌شود(طالبی،۱۳۸۸: ۳۰).

رویکرد طرد اجتماعی: مفاهیم و تحلیل‌های طرد اجتماعی بر این فرض اساسی استوار است که رفاه اجتماعی و اقتصادی قوام‌بخش و تشکیل‌دهنده‌ی حقوق مردم است. طرد اجتماعی مفهومی است که در چارچوب‌هایی توسعه و تکامل‌یافته است که در آن حقوق اساسی حیات تأمین می‌شود؛ در آن گرسنگی، بیماری‌های واگیردار و مرگ و میر کودکان محدود شده است. این رویکرد در بستر شهرنشینی پرشتاب، با تضعیف روابط خانوادگی و به موازات آن تقویت کار به عنوان بردار اصلی ارتباط اجتماعی و هویت اجتماعی و نیز وسیله‌ی اصلی دسترسی به ابزار حیات و بقای توسعه‌یافته است (راغفر،۱۳۸٤:۱۲).

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-21]

نظریه‌های فقر شهری

نظریه نئوکلاسیک: این نظریه در سال ۱۹۶۰ به بعد، با احیای مکتب نئوکلاسیک و نیز ایجاد مکتب پولی، نظام سرمایه‌داری لیبرال جانی تازه گرفت. این گروه از توزیع مجدد درآمد به نفع فقیران جانب‌داری می‌کنند. در این رویکرد، فرد کانون توجه است. هدف این دیدگاه، مبتنی بر سود شخصی است و هر کس مسئول اعمال خود خواهد بود (دوکلاس و آر[1]، ۲۰۰۶:۱۲۱).

نظریه‌ی دولت رفاه: ایده‌ی اصلی دولت رفاه را جان مینارد کینز[2]، اقتصاددان آمریکایی، با وام‌گیری از نظریات جان استوارت میل[3] و مکتب فابیانیسم مطرح کرد. کینز در سال ۱۹۳۶ در کتاب نظریه‌ی عمومی اشتغال، پول و بهره‌ی اساس این تحول را بنیان نهاد؛ از این رو او را پایه‌گذار اقتصاد جدید می‌نامند. پیروان کینز مانند هارود و دومار[4] و رابینسون[5]، با استفاده از اصول کلی او، الگوی رشدی برای کشورهای اروپایی ترسیم کردند؛ سپس برخی اقتصاددانان توسعه مانند رودن، نورکس، لوئیس، روستو و هیرشمن این نظریه را به تدریج به مسائل اقتصادی کشورهای تازه استقلال‌یافته تسری دادند (فراهانی فرد، ۱۳۸٤:۱٤، شکوئی،۱۳۷۸:۱۵٦).

نظریه‌ی رادیکال: در دیدگاه رادیکال، فقر به طور ریشه‌ای ناشی از اوضاع ساختار اقتصاد سیاسی است که در ارتباط‌های اجتماعی و سیاسی و اقتصادی متبلور می‌شود. بر اساس این دیدگاه، مشارکت همگانی و حرکت برای آزادی، دموکراسی، رفاه و عدالت، زمینه را برای به قدرت رسیدن دولت‌هایی با سوگیری توسعه همگانی و مهار ریشه‌ای فقر فراهم می‌آورد (رئیس دانا،۱۳۷۹: ۱٤).

نظریه‌ی اکولوژی شهری: جانب‌داران این دیدگاه، فقر در نواحی شهری نظیر گتوها را به پستی ژن ساکنان آن نواحی نسبت داده‌اند. نظریه‌پردازان این گروه معتقدند که حتی اگر گروه‌های مهاجر قومی و نژادی دیگری نیز در این محله‌ها ساکن شوند، این نواحی باز هم فقیر باقی خواهد ماند؛ بنابراین مشکل این محله‌های فقیرنشین، نواحی خاص آن‌هاست، نه افرادی که در این نواحی ساکن‌اند (افروغ،۱۳۷۷:۱٤۱).

نظریه کارکردگرایی: این‌نظریه در تحلیل آسیب‌های اجتماعی، ضمن پذیرش وضع موجود یا هنجارهای حاکم، دشواری‌ها و آسیب‌های اجتماعی را ناشی از مشکلات افراد قلمداد می‌کند (مدنی،۱۳۷۹ :۱۱).

---

[1]. *Duclos & Araar*
[2]. *John Maynard Keynes*
[3]. *John Stuart Mill*
[4]. *Harrod & Démar & Robinson*

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-21]

نظریه‌ی تعارض گرا: تعارض‌گرایان، جامعه را سرشار از تضاد و تنازع گروه‌های مختلف بر سر قدرت و ثروت و منزلت می‌دانند. آنان معتقدند نظم اجتماعی موجود، حاصل تفوق یکی از دو سوی تعارض بر دیگری است(مدنی،۱۳۷۹: ۹).

نظریه‌ی عدالت اجتماعی: این نظریه را دیوید هاروی[1] مطرح کرد. به عقیده‌ی هاروی، شهر در نهایت، حاصل نوعی نابرابری در توزیع درآمدهاست که آن را نظریه‌ی مازاد اقتصادی می‌نامد. مازاد اقتصادی هاروی، همان‌گونه که خود می‌گوید، با تعریف مارکس[2] از ارزش‌افزوده انطباقی کمابیش کامل دارد. با این تفاوت که هاروی این مازاد را نه‌فقط موتوری برای شکل‌گیری شهرها، بلکه انگیزه و عاملی برای افزایش نابرابری‌ها و در نتیجه تنش در آن‌ها می‌بیند (فکوهی،۱۳۸۳: ۱۱۵).

نظریه‌ی اقتصاد سیاسی: این نظریه در اوایل دهه‌ی ۱۹۷۰ به عنوان نقدی بر دیدگاه بوم‌شناسی مطرح شد. در این دیدگاه محققان شهری به توزیع ثروت و قدرت در شهر توجه کردند و معتقدند که بهترین زمین‌های شهری و بیشترین دسترسی به خدمات شهری، متعلق به ثروتمندان است. در این دیدگاه محقق، حوادث شهر، تغییرات اجتماعی، سیاسی و... را به تحلیل می‌کشد (شارع‌پور،۱۳۹۱:۱۷۰). این نظریه به عنوان راهنمای نظری مقاله‌ی حاضر در نظر گرفته شده است که به منظور سنجش فقر، ما به بررسی شاخص‌های کالبدی، اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و زیست محیطی پرداخته و در نهایت به رتبه‌دهی شاخص‌ها در محلات فقیرنشین می‌پردازیم.

پیشینه‌ی پژوهش

تاکنون درباره‌ی فقر تحقیقات متعددی صورت گرفته است؛ اما رویکرد نگرش به این بحث چندان قدیمی به نظر نمی‌رسد. در ذیل به مواردی از سوابق خارجی و داخلی بحث اشاره می‌شود:

الف) سوابق خارجی

پرویز پیران[3](۲۰۰۱) با همکاری برنامه‌ی توسعه‌ی سازمان ملل اقدام به تهیه‌ی طرح پژوهشی درباره‌ی راه‌های کاهش فقر شهری در شیرآباد زاهدان نموده است. وی بر رویکرد مشارکت‌جویانه در کاهش فقر در محله فوق تأکید داشته است. تشخیص خانوارهای مسأله‌دار که به کمک فوری نیاز

1. *Harvey*
2. *Marx*
3. *Piran*

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-21]

دارند، دخالت کم سازمان‌های دولتی و اقدامات داوطلبانه‌ی مردمی و... از مهم‌ترین نقاط قوت این رویکرد است.

هی[1] و همکارانش *(2008)* در پژوهشی با عنوان"تمرکز و توزیع فقر در گروه‌های اجتماعی شهرهای چین "نشان دادند که فقر بیشتر و شدیدتری نسبت به آمار رسمی کشوری در برخی از گروه‌های اجتماعی از جمله اقشار کارگر، بیکارها و مهاجران روستایی وجود دارد و نیز شناسایی و حمایت این گروه‌ها توسط شبکه‌ی امنیت اجتماعی را پیشنهاد دادند. چوگیل[2] (۲۰۰۹)، در رساله‌ی خود تحت عنوان سیاست‌های شهری به مانند کاهش فقر در کلان‌شهر مانیل نشان داد که اولاً قرار گرفتن در لبه‌ی جغرافیایی حلقه جهانی‌شدن همانند مورد فیلیپین، سیاست‌های شهری و مدیریت مسائل آن، بسیار مهم و تأثیرگذارند. در تعیین آینده‌ی شهرها به ویژه که در عصر جهانی‌شدن با کاهش قدرت حکومت‌های ملی، نقش شهرها را نادیده گرفته و عواید حاصل از رشد به نخبگان ملی و مقداری ترشح از این عواید نیز به کسانی که به سیاست متصل هستند، تعلق می‌گیرد، انتخاب‌ها برگزار می‌شود؛ اما تفاوت کمی در اوضاع فقرا حادث می‌شود. وی معتقد است که سیاست‌های شهری باید در باز توزیع درآمد، قدرت و کیفیت زندگی موثر واقع شوند. رن[3] (۲۰۱۱) در پژوهشی تحت عنوان "مدل‌سازی پویایی‌های فقر در محلات با سطح فقر متوسط؛ رویکرد چند سطحی" به بررسی محلات متوسط چرخه‌ی فقر پرداخت و نتیجه گرفت که در نواحی چند سطحی آمریکا فرآیند گذار محلات با مدل کلاسیک چرخه‌ی زندگی قابل تبیین است.

ب) سوابق داخلی

روستایی و همکاران (۱۳۹۱) به بررسی الگوی تطبیقی گسترش فقر در شهر کرمانشاه با هدف شناسایی توزیع فضایی فقر شهری در سال‌های ۱۳۷۵-۱۳۸۵ با استفاده از بلوک‌های آماری و تحلیل عاملی پرداختند (روستایی، ۱۷:۱۳۹۱). شکوری و همکاران (۱۳۹۳) در مقاله‌ای تحت عنوان "فقر خانواده و زنان شهری با تأکید بر کلان‌شهرتهران" به بررسی فقر می‌پردازند که نتایج تحقیقات نشان می‌دهد که ٤٢ درصد جمعیت شهر تهران زیر خط فقر هستند. از نظر نابرابری درآمدی تفاوت‌های چشمگیری در بین خانوارهای زن سرپرست در بین مناطق شهر تهران مشاهده می‌شود(شکوری،۱۳۹۳ :۷۳). اسکندر ثانی (۱۳۹٤) در مطالعه‌ای به بررسی سازمان‌یابی فضایی فقرا

[1]. *He*
[2]. *Choguill*
[3]. *Ren*

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-21]

در کلان‌شهر تهران پرداخت و به این نتیجه رسید که توسعه‌ی اجتماعات محلی با رهیافت توانمندسازی راه حل رهایی از تله‌ی فقر فضایی فقر می‌باشد(اسکندرثانی،۱۳۹۳: ۳۱).

روش پژوهش

روش تحقیق در مقاله‌ی حاضر توصیفی- تحلیلی و از نوع تحقیقات پژوهشی- کاربردی می‌باشد که از یک سو با مطالعات اسنادی و کتابخانه‌ای به بررسی ابعاد، تعاریف و چارچوب نظری تحقیق و از سویی دیگر با مشاهدات میدانی دقیق و همچنین مراجعه به سازمان‌ها و ادارات ذی‌ربط به گردآوری داده‌ها و اطلاعات لازم در محدوده‌ی مورد مطالعه برای دستیابی به سؤالات تحقیق می‌پردازد. جامعه‌ی آماری ما در این پژوهش محلات فقیرنشین شهر خرم‌آباد می‌باشد. نخست اطلاعات لازم از طریق طرح توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی در سطح شهر گردآوری شده است. برای تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران[1] استفاده شد که برای جمعیت ۳٤۸۲۱٦ نفری خرم‌آباد ۳۸٤ پرسش‌نامه توزیع‌شده است. حجم نمونه در سطح اطمینان ۹۵ درصد برابر با ۹۸ می‌باشد؛ روش نمونه‌گیری نیز بر اساس نمونه‌گیری ساده تصادفی می‌باشد. پرسش‌نامه‌ها با استفاده از مقیاس‌گذاری طیف لیکرت در قالب ٤ مؤلفه و ۱۲ سؤال طراحی شد. پایایی پرسش‌نامه با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ تأیید شد که مقدار ۰/۸۵۱ به‌دست‌آمده است که نشان می‌دهد پایایی پرسش‌نامه‌ها در سطح قابل قبولی می‌باشد.

$$n = \frac{\frac{t^2pq}{d^2}}{1+\frac{1}{N}\left(\frac{t^2pq}{d^2}-1\right)} \quad n = \frac{\frac{(1.96)^2(0.7)(0.3)}{(0.05)^2}}{1+\frac{1}{348216}\left(\frac{(1.96)^2(0.7)(0.3)}{(0.05)^2}-1\right)} = 384$$

در این فرمول، n تعداد نمونه موردنیاز، t اندازه‌ی متغیر در توزیع طبیعی، q نسبت بقیه واحدهای حجم جامعه آماری، p نسبت واحدهای دارای صفت مفروض و d سطح اطمینان مورد نظر یا اشتباه پذیرفتنی را نشان می‌دهد.

در پایان برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از تکنیک ویکور استفاده شده است. مدل ویکور یک تکنیک *MADM* توافقی است که بر مبنای روش آل پی متریک توسعه‌یافته است و به عنوان یک تابع

[1]. *Cochran_Formula*

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-21]

کل در برنامه‌نویسی سازش مورد استفاده قرار می‌گیرد (جی جنگ و دیگران[1]، ۲۰۰۹: ۷٦۱). تکنیک ویکور توسط اپریکوویچ و ژنگ[2]، در سال ۱۹۹۸ جهت بهینه‌سازی سیستم‌های پیچیده به‌صورت چند معیاره مطرح و در سال‌های ۲۰۰۲، ۲۰۰۳، ۲۰۰٤، ۲۰۰۷ توسعه‌یافته است (آتشین و ساسانی، ۲۰۱۳: ۱۰۷). تمرکز این روش بر رتبه‌بندی و انتخاب مجموعه‌ای از گزینه‌ها با وجود تضاد معیارها می‌باشد. به بیان دیگر، این روش روی دسته‌بندی و انتخاب از یک مجموعه‌گزینه‌ها تمرکز داشته و جواب‌های سازشی را برای یک مسئله با معیارهای متضاد تعیین می‌کند که می‌تواند تصمیم‌گیرنده را در دست‌یابی به راه حل نهایی یاری کند. به منظور تعیین اهمیت نسبی هر یک از معیارها، وزن دهی در چارچوب روش تحلیل سلسله‌مراتبی (*AHP*) و از نرم‌افزار *Expert choice* برای محاسبه‌ی وزن هر معیار استفاده شده است و سپس با استفاده از نرم‌افزار *GIS* اقدام به ترسیم نقشه‌ی محلات فقیرنشین شهر کرده‌ایم.

جدول شماره‌ی یک- میزان تأثیر شاخص‌های کالبدی، اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و زیست‌محیطی در شهر خرم‌آباد

شاخص‌ها	مؤلفه (*x*)	تقریباً مناسب (*c1*)	نامناسب (*c2*)	بسیار نامناسب (*c3*)
		درصد		
شاخص‌های کالبدی	*X1.* کمبود مسکن	۱۵	۲۵	٦۰
	X2. خدمات عمومی	۳۱	۳۱	۳۸
	X3. کیفیت مسکن	۷۷	۱٦	۷
	X4. زیرساخت‌ها	۷	۲٦	٦۷
شاخص‌های اقتصادی	*X1.* بارتکفل	۲۰	۳۵	٤۵
	X2. نرخ اشتغال	۳٤	۲۰	٤٦
	X3. بخش‌های فعالیتی	۵۰	۲۹	۲۱
	X4. نرخ فعالیت	۵۰	۲۵	۲۵
	X5. گروه‌های شغلی	۳۳	۲۰	٤۷
شاخص‌های اجتماعی- فرهنگی	*X1.* نسبت جنسی	۵۰	۲۵	۲۵
	X2. نرخ باسوادی	۱۱	۷۸	۱۱
	X3. نسبت باسوادی	۱۱	۷۸	۱۱
	X4. ترکیب خانوار	۷	۳۷	۵٦
شاخص‌های زیست‌محیطی	*X1.* زلزله	۹۸	۱	۱
	X2. شیب اراضی	٦٤	۱۸	۱۸

منبع: (یافته‌های تحقیق)

[2]. *Jih-jeng and et al*
[3]. *Opricovice & Tzeng*

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-21]

محدوده‌ی مورد مطالعه

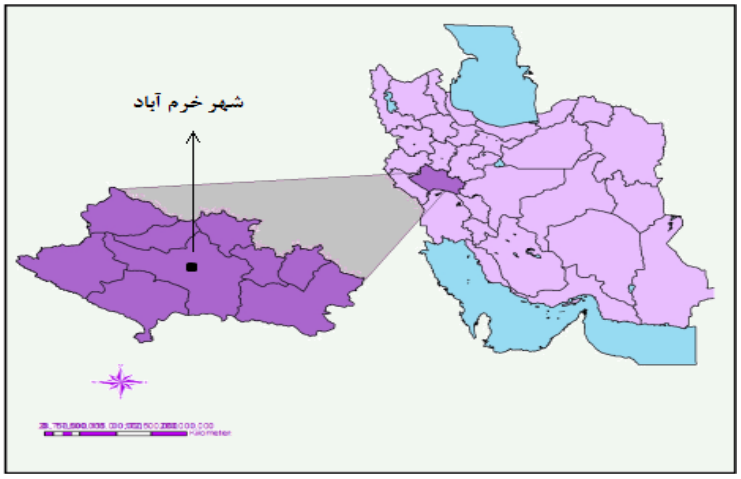
شهر خرم‌آباد مرکز استان لرستان، مرکز شهرستان خرم‌آباد و مرکز بخش مرکزی این شهرستان است که در جنوب غربی کشور واقع شده است. خرم‌آباد شهری کوهستانی- دره‌ای است که شهر در دو طرف بستر رودخانه‌ی خرم‌آباد که شمالی- جنوبی است و شهر را به دو قسمت نابرابر شرقی- غربی تقسیم می‌کند ساخته شده است. قسمت شمالی شهر منظره‌ای کوهستانی و ناهموار و جنوب آن چشم‌اندازی تقریباً " جلگه‌ای" دارد (مهندسین مشاور آمود،۱۳۸٦:۱٤۲). شهر خرم‌آباد بر اساس آمار سال ۱۳۹۰، دارای ۳ منطقه و ۲۳ ناحیه شهری است که حدود ٦۲۳۳ هکتار مساحت و ۳٤۸۲۱٦ نفر جمعیت دارد. شکل‌گیری کالبد شهر خرم‌آباد متأثر از طبیعت آن است، هرکجا دره اندکی باز شده و شیب‌های کناری ملایم‌تر گشته و اجازه‌ی زیست به انسان داده، شهر بدان سوی گسترش یافته و هر کجا دره تنگ شده، شهر باریک و کشیده شده است؛ بنابراین گسترش شهر به تبع دره‌ها و دشت‌های پایکوهی در قطاع‌های مختلفی توسعه‌یافته است. هرکدام محله‌ای را مانند؛ محلات فلک‌الدین و منوچهرآباد در شمال غربی و وخمی (وقفی) در شرق و پشته حسین‌آباد در جنوب ساخته است (میرزاپور،۱۳۸٤:۱۰۲-۱۰۳).

جدول شماره‌ی دو- تحولات جمعیتی شهر خرم‌آباد از سال ۱۳۳۵-۱۳۹۰

سال	تعداد جمعیت	نرخ رشد
۱۳۳٥	۳۸٦۷٦	_
۱۳٤٥	٥۹٥۷۸	٤/۳
۱۳٥٥	۱۰٤۹۱۲	٥/٦
۱۳٦٥	۲۰۸٥۹۲	٦/۸۷
۱۳۷۰	۲٤۹٦٦٦	۳/٥٦
۱۳۷٥	۲۷۲۸۱٥	۱/۸۱
۱۳۸٥	۳۲۸٥٥٤	۱/٥۳
۱۳۹۰	۳٤۸۲۱٦	-

(منبع: مرکز آمار ایران، نتایج سرشماری‌های ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۰ و طرح جامع شهر خرم‌آباد)

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-21]

نقشه‌ی شماره‌ی یک- موقعیت شهر خرم‌آباد منبع: (یافته‌های تحقیق)

یافته‌های پژوهش

نواحی فقیرنشین سطح شهر خرم‌آباد

نقاط حاشیه‌ای موجود در سطح شهر ۱۱ نقطه به شرح زیر است:

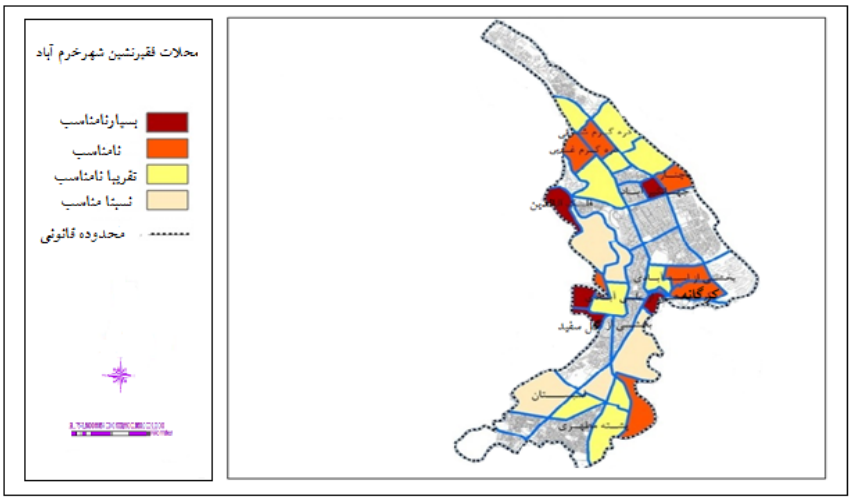
محدوده‌ی شمالی شهر: ۵ نقطه (درّه گرم شرقی ۳۲/۸۸ هکتار- درّه گرم غربی ۳۱/٤ هکتار- پاچنار ۵/۳۳ هکتار- جهانگیر آباد ۸/۸۱ هکتار- فلک‌الدین ۳۸/۷ هکتار) به مساحت ۱۳۲/۱۲ هکتار.

محدوده‌ی مرکزی شهر: ٤ نقطه (کرگانه ٤/۷۸ هکتار- بخشی از اسدآبادی ۰/۳٤ هکتار- بخشی از علی‌آباد ۵/۵ هکتار- بخشی از گل‌سفید ۱/٤٦ هکتار) به مساحت ۱۲/۰۸ هکتار.

محدوده‌ی جنوب شهر: ۲ نقطه (اسبستان ۵۰/٦٤ هکتار- پشته مطهری ۳۳/۱۵ هکتار) به مساحت ۷۹/۸۳ هکتار.

مساحت کل بافت‌های حاشیه‌ای: ۲۱۹ هکتار، جمعیت کل ۲۵۰۰۰ نفر و ۵/۹۲ درصد از کل محدوده‌ی قانونی شهر بافت‌های حاشیه‌ای می‌باشد (سازمان نوسازی و بهسازی شهر خرم‌آباد، ۱۱۰:۱۳۸٦).

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-21]

نقشه‌ی شماره‌ی دو- محلات فقیرنشین شهر خرم‌آباد منبع: (یافته‌های تحقیق)

تحلیل شاخص‌های فقر شهری بر اساس مدل تصمیم‌گیری چندمعیاره ویکور

همان‌طور که گفتیم ما شاخص‌های فقر را در محدوده‌ی شهر خرم‌آباد دسته‌بندی کردیم. اکنون این شاخص‌ها را در قالب مدل ویکور مورد تجزیه تحلیل قرار می‌دهیم تا اثرگذاری هر شاخص را نشان دهیم.

تعیین بالاترین و پایین‌ترین مقدار: در این مرحله بالاترین ارزش $Fi+$ و پایین‌ترین ارزش $Fi-$ توابع معیار از ماتریس تصمیم‌گیری استخراج شده است.

$$FI^{*}=Max\ fij;\quad FI^{-}=Min\ fij$$

جدول شماره‌ی سه- بیشترین مقدار و کمترین مقدار هر شاخص

C3	*C2*	*C1*	*Indicator*
۰/۵۳۳	۰/۹۲۲	۳/۱۱۱	*F*(max)*
۰/۰۰۳	۰/۰۲٤	۰/۰۲۹	*F-(MIN)*
۰/۵۳	۰/۸۹۸	۳/۰۸۲	$(F^{*}-F)$

منبع: (یافته‌های تحقیق)

تعیین وزن شاخص‌ها: برای بیان اهمیت نسبی معیارها لازم است وزن نسبی آن‌ها تعیین شود، برای این کار از روش تحلیل سلسله‌مراتبی *(AHP)* استفاده شده است. به‌منظور وزن‌دهی به

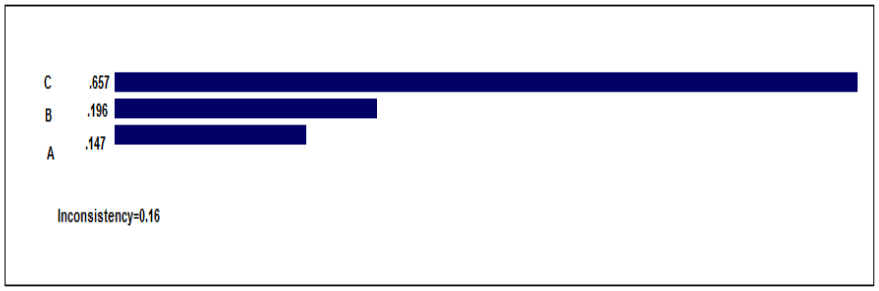
[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-21]

معیارها در چارچوب روش تحلیل سلسله‌مراتبی (*AHP*) از نرم‌افزار *Expert choice* برای محاسبه‌ی وزن هر معیار استفاده شده است.

جدول شماره‌ی چهار- وزن شاخص‌ها بر اساس نرم‌افزار *Expert choice*

C3	*C2*	*C1*	*Indicator*
۰/٦٥٧	۰/۱۹٦	۰/۱٤٧	*Wietgh*

منبع: (یافته‌های تحقیق)

شکل یک- محاسبه وزن هر شاخص بر اساس نرم‌افزار *EXPERT CHOICE* جدول

محاسبه‌ی فاصله گزینه‌ها از راه‌حل ایده‌آل: این مرحله محاسبه‌ی فاصله هر گزینه از راه‌حل ایده آل و سپس حاصل جمع آن‌ها برای ارزش نهایی بر اساس روابط ذیل است:

$$sj = \sum_{i=1}^{n} wi \times \frac{Fi+ - Fij}{Fi+ - Fi-}$$

$$R\,j = max\,i \left[wi \times \frac{Fi+ - Fij}{Fi+ - Fi_} \right]$$

جایی که *Si* بیانگر نسبت فاصله گزینه *i* ام از راه‌حل ایده آل مثبت (بهترین ترکیب یا شاخص مطلوبیت) و *Ri* بیانگر نسبت فاصله گزینه *i* ام از راه‌حل ایده آل منفی (بدترین ترکیب یا شاخص نارضایتی) است. برترین رتبه بر اساس ارزش *Si* و بدترین رتبه بر اساس ارزش *Ri* به دست می‌آید که در این پژوهش بر اساس روابط بالا *Si*و *Ri* به شرح زیر است:

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-21]

جدول شماره‌ی پنج- محاسبه‌ی مقدار سودمندی *Si* و مقدار تأسف *Ri*

مؤلفه (x)	مقدار Q (تقریباً مناسب)	مقدار Q (نامناسب)	مقدار Q (بسیار نامناسب)	رتبه‌بندی
X1	۰/۰۲۶	۰/۲۹۶	۰/۲۷۳	نامناسب
X2	۰/۰۹۷	۰/۰۶۹	۰/۳۱۵	بسیار نامناسب
X3	۰/۰۰۳	۰/۴۹۵	۰/۲۰۹	نامناسب
X4	۰/۱۱۶	۰/۰۵۷	۰/۰۳۹	تقریباً مناسب
X5	۰/۱۰۸	۰/۴۱۶	۰/۰۱۹	نامناسب
X6	۰/۲۵۴	۰/۲۸۷	۰/۰۷۸	نامناسب
X7	۰/۳۳۸	۰/۲۹۵	۰/۳۱۰	تقریباً مناسب
X8	۰/۱۹۹	۰/۳۶۶	۰/۳۱۷	نامناسب

مؤلفه (x)	مقدار Q (تقریباً مناسب)	مقدار Q (نامناسب)	مقدار Q (بسیار نامناسب)	رتبه‌بندی
X9	۰/۶۵۳	۰/۷۰۹	۰/۵۶۰	نامناسب
X10	۰/۲۸۴	۰/۶۴۶	۰/۴۶۹	نامناسب
X11	۰/۵۵۸	۰/۳۹۷	۰/۶۹۹	بسیار نامناسب
X12	۰/۲۶۵	۰/۳۵۳	۰/۵۶۷	بسیار نامناسب
X13	۰/۰۱۳	۰/۳۴۶	۰/۱۷۹	نامناسب
X14	۰/۱۲۴	۰/۶۸۵	۰/۵۱۰	نامناسب
X15	۰/۶۳۳	۰/۵۰۳	۰/۹۶۹	بسیار نامناسب

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-21]

جدول شماره‌ی شش- محاسبه مقدار Q و رتبه‌بندی نهایی این جدول است

مؤلفه (x)	Si	Ri	مؤلفه (x)	Si	Ri
X1	۰/۱۸۶	۰/۳۷۶	X9	۰/۴۷	۰/۰۸۵
X2	۰/۳۷۷	۰/۰۸۶	X10	۰/۳۹۵	۰/۰۹۷
X3	۰/۰۰۴	۰/۲۳۷	X11	۰/۸۷۵	۰/۲۵۷
X4	۰/۲۱۳	۰/۱۷۵	X12	۰/۸۴۷	۰/۲۶۰
X5	۰/۴۳۵	۰/۸۳۱	X13	۰/۱۴۱	۰/۰۹۱
X6	۰/۰۴۲	۰/۱۹۰	X14	۰/۲۷	۰/۲۵۲
X7	۰/۱۵۸	۰/۰۴۳	X15	۰/۸۱۷	۰/۰۳۲
X8	۰/۱۵۱	۰/۰۴۵	–	–	–

منبع: (یافته‌های تحقیق)

محاسبه‌ی مقدار ویکور: در این مرحله شاخص ویکور که همان امتیاز نهایی هر گزینه است محاسبه شده، مقدار Q بیانگر رتبه‌ی نهایی هر مولفه می‌باشد. این مقدار بین عدد صفر تا ۱ تعیین می‌گردد. هرچه عدد به صفر نزدیک‌تر باشد نشانگر مطلوبیت و هرچه به ۱ نزدیک‌تر باشد نشانگر عدم مطلوبیت است.

$$Q\,j = V \times \frac{S| - \; s^{-}}{S+ - \; S-} + (1\text{-}V) \times \frac{RJ - R-}{R+ \; -R}$$

رتبه‌بندی مؤلفه‌ها بر اساس تحلیل مدل ویکور

در تحلیل شاخص‌های فقر در سطح شهر خرم‌آباد که با توجه به ارزیابی و تحلیل مدل ویکور صورت گرفته است؛ بسیاری از شاخص‌های (کالبدی، اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی، زیست‌محیطی) در سطحی بسیار نامناسب قرار دارند. در بررسی شاخص‌ها، شاخص کالبدی با میانگین (۰/۱۶۶) اولویت نخست را به خود اختصاص داده است که شاخص خدمات عمومی با داشتن (۰/۳۱۵) بیشترین اهمیت را دارد. با بررسی‌ها تسهیلات در سطح نواحی مشاهده می‌شود که از نظر دارا بودن آب‌لوله‌کشی و برق، ناحیه‌ی ۹ با ۹۹/۷۹ درصد دارای بیشترین و ناحیه ۱۱ با ۷۷/۲۷ درصد دارای کمترین مقدار است؛ بنابراین نامناسب‌ترین ناحیه از بعد دارابودن آب‌لوله‌کشی و برق، ناحیه ۱۱ می‌باشد. از لحاظ بهره‌مندی از آب‌لوله‌کشی، برق و تلفن، ناحیه‌ی ۷ با ۶۷/۸۴ درصد بیشترین مقدار و ناحیه‌ی ۱۰ با ۳/۸۰ درصد کمترین مقدار را به خود اختصاص داده‌اند. در زمینه‌ی شاخص‌های

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-21]

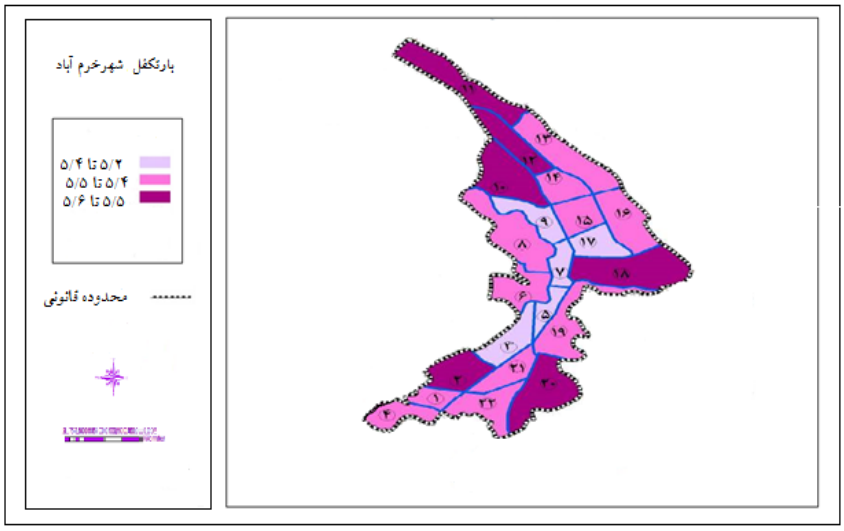
اقتصادی با میانگین (۰/۳۲۷) اولویت دوم را به خود اختصاص داده است و در بررسی شاخص‌ها مشاهده می‌کنیم بسیاری از شاخص‌ها نامناسب و در سطحی بسیار پایین قرار دارند. در تحلیل شاخص‌های اجتماعی فرهنگی با میانگین (۰/۳۹۸) در اولویت سوم و در سطحی بسیار نامناسب می‌باشند و در نهایت شاخص‌های زیست‌محیطی با میانگین (۰/۵۷۰) اولویت چهارم را به خود اختصاص داده است.

تحلیل شاخص‌های اقتصادی فقر شهری در پهنه‌ی شهر خرم‌آباد

با توجه به نتایج به‌دست‌آمده از پرسش‌نامه‌هایی که در نواحی شهر خرم‌آباد توزیع کردیم، عوامل اقتصادی عامل و منشأ اصلی فقر در سطح شهر می‌باشند. به همین دلیل اکنون شاخص‌های ارزیابی‌شده اقتصادی را مورد بررسی قرار داده و با استفاده از نرم‌افزار *GIS* اقدام به ترسیم نقشه هر شاخص می‌کنیم.

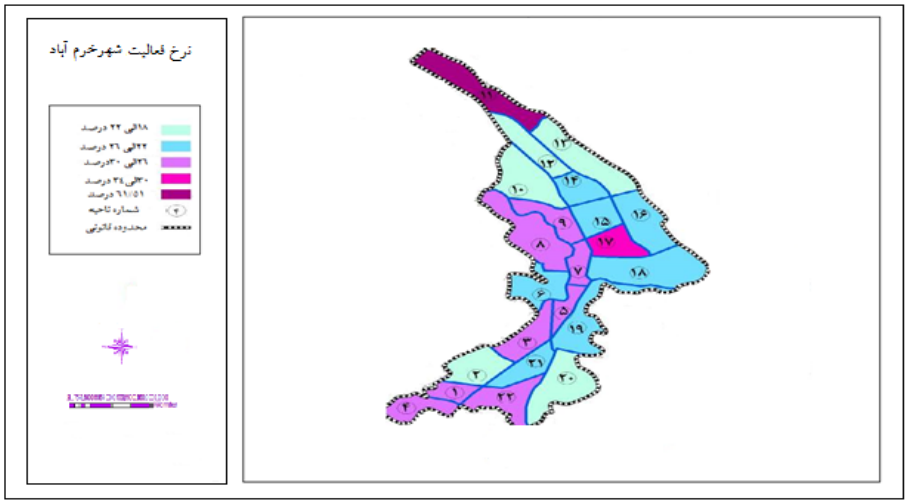
بار تکفل در شهر خرم‌آباد: شاخص نسبت وابستگی یا بار تکفل، جزو آن دسته از شاخص‌های کیفی جمعیت است که برتری عددی افراد شاغل به افراد غیر شاغل نشان می‌دهد. پایین‌بودن این شاخص بیانگر سطح مطلوب رفاه اقتصادی جامعه و قدرت پس‌انداز بیشتر است. برعکس هر چه مقدار شاخص وابستگی بالاتر باشد، فشار وارده بر جمعیت شاغل برای تأمین معاش افراد تحت تکفل فزونی گرفته و سطح رفاه کاهش می‌یابد. طبق برآوردهای انجام‌شده بار تکفل در شهر خرم‌آباد معادل ٤/٢ نفر بوده که نشان می‌دهد شهر خرم‌آباد از میانگین بار معیشتی بیشتری نسبت به میانگین کشوری برخوردار است. ناحیه‌ی ۱۱ با بار معیشتی ٦/٢ نفر از بیشترین میزان و ناحیه ۱۷ با بار معیشتی ۳/۵۳ نفر از کمترین میزان برخوردار است.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-21]

نقشه‌ی شماره‌ی سه- بار تکفل در شهر خرم‌آباد منبع: (یافته‌های تحقیق)

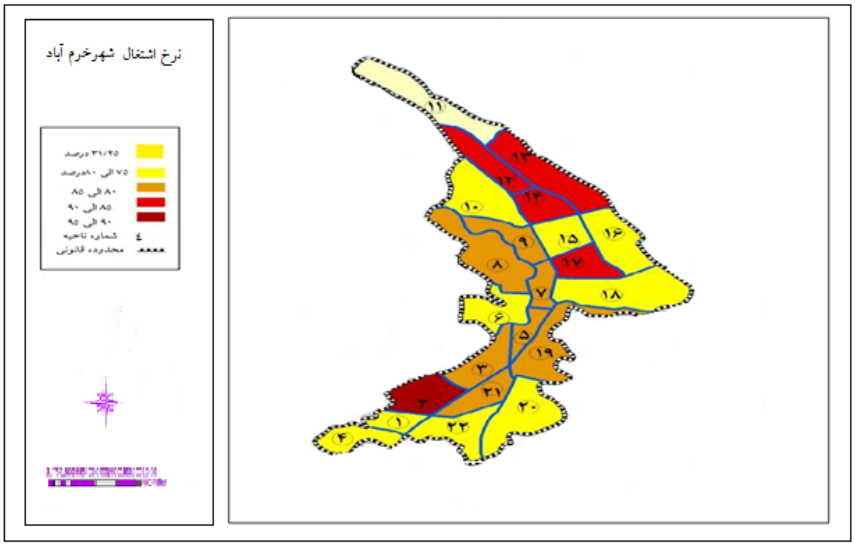
نرخ فعالیت در شهر خرم‌آباد: نرخ خام فعالیت در شهر خرم‌آباد معادل ۲۵/۵ درصد و نرخ عمومی فعالیت معادل ۳٤ درصد می‌باشد. بررسی نرخ خام فعالیت در سطح نواحی ۲۲ گانه شهر خرم‌آباد نشان می‌دهد که ناحیه‌ی ۱۱ با نرخ ۵۱/٦ درصد بیشترین و ناحیه‌ی ۲ با نرخ ۱۸/٦۰ از کمترین نرخ خام فعالیت برخوردار هستند.

نقشه‌ی شماره‌ی چهار- نرخ فعالیت در شهر خرم‌آباد منبع: (یافته‌های تحقیق)

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-21]

نرخ اشتغال در شهر خرم‌آباد: با توجه به نتایج پرسش‌نامه‌ها میزان اشتغال شهر خرم‌آباد نسبت به کل کشور از وضعیت نامطلوبی برخوردار است. بررسی‌ها حاکی از آن است که ناحیه‌ی ۲ با نرخ اشتغال ۹۵/۱ درصد دارای بیشترین میزان سطح اشتغال و ناحیه‌ی ۱۱ با نرخ اشتغال ۳۱/۲۵ درصد کمترین میزان اشتغال را به خود اختصاص داده است.

نقشه‌ی شماره‌ی پنج- نرخ اشتغال در شهر خرم‌آباد منبع: (یافته‌های تحقیق)

خودهمبستگی فضایی دومتغیره

در این بخش رابطه‌ی فضایی دو متغیر مورد بررسی قرار می‌گیرد. در مرحله‌ی اول شاخص فقر با پراکنش گروه‌های شغلی و در مرحله‌ی دوم شاخص فقر با محدوده‌ی نواحی حاشیه‌نشین شهر خرم‌آباد مورد بررسی قرار می‌گیرد. تحلیل فوق که با بهره‌گیری از نرم‌افزار*GIS* ترسیم شده است عبارتند از:

الف: گروه‌های شغلی در شهر خرم‌آباد: تقسیم‌بندی شغلی در شهر خرم‌آباد و بر اساس نتایج حاصل از پرسش‌نامه.

ب: شاخص فقر با محدوده‌ی نواحی حاشیه‌نشین شهر خرم‌آباد: این نقشه شامل نواحی شهر خرم‌آباد می‌باشد که خود شامل:

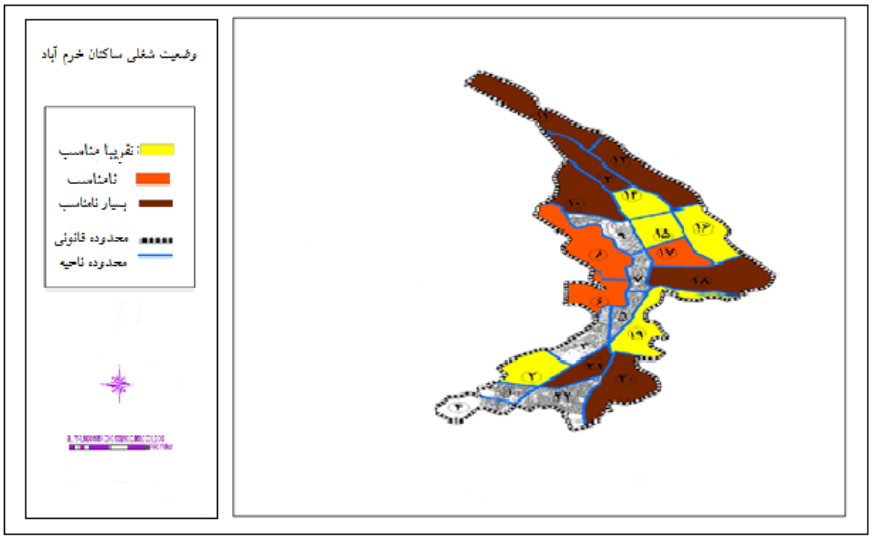
۱. نواحی بالا- بالا که از نظر هر دو شاخص مقادیر بالا رادارند (گونه‌ی اول).

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-21]

۲. نواحی پایین - پایین که از نظر هر دو شاخص مقادیر پایین را داشته‌اند (گونه‌ی دوم).
۳. نواحی که در کنار هم به صورت خوشه‌ای پراکنده نشده‌اند بلکه از هم دورند (گونه‌ی سوم).
٤. نواحی که برخی درکنارهم و برخی از هم دورند (گونه‌ی چهارم).

الف: گروه‌های شغلی در شهر خرم‌آباد

در تقسیم‌بندی شغلی در شهر خرم‌آباد و بر اساس نتایج حاصله از پرسش‌نامه در مناطق فقیرنشین شهر، کارگران ساده با ۱۷/۳۳ درصد گروه اصلی شغلی را شامل می‌شوند. متخصصان با ۱۵/٦۷ درصد در رتبه دوم قرار می‌گیرند. صنعتگران و کارکنان مشاغل مربوط با ۱۲/۷۳ درصد، کارمندان خدماتی و فروشندگان فروشگاه‌ها و بازارها ۱۱/۸٦، متصدیان ماشین‌آلات و دستگاه‌ها و مونتاژکارها و رانندگان وسایل نقلیه با ۸/۹۵ قانون‌گذاران و مقامات عالی‌رتبه و مدیران با ٦/۱۳، کارمندان امور دفتری و اداری با ۵/۸۸ و تکنسین‌ها و دستیاران با ۵/۳٦ درصد به ترتیب در مراتب بعدی قرار می‌گیرند.

نقشه‌ی شماره‌ی شش- بررسی وضعیت شغلی ساکنان شهر خرم‌آباد منبع: (یافته‌های تحقیق)

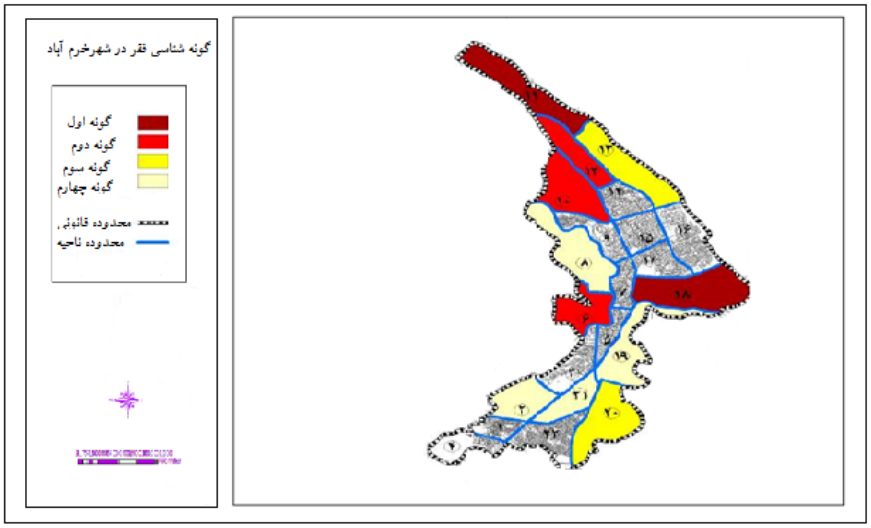
ب: شاخص فقر با محدوده‌ی نواحی حاشیه‌نشین شهر خرم‌آباد

۱. نواحی بالا- بالا که از نظر هر دو شاخص مقادیر بالا رادارند (گونه‌ی اول).

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-21]

۲. نواحی پایین- پایین که از نظر هر دو شاخص مقادیر پایین را داشته‌اند (گونه‌ی دوم).
۳. نواحی که در کنار هم به صورت خوشه‌ای پراکنده نشده‌اند بلکه از هم دورند (گونه‌ی سوم).
٤. نواحی که برخی در کنار هم و برخی از هم دورند (گونه‌ی چهارم).

همان‌گونه که دیده می‌شود ناحیه‌های ۱۱ و ۱۸ که از بدترین شرایط ممکن برخوردارند در بالاترین اولویت هستند. ناحیه‌ی ۱۱ به دلیل رشد و توسعه‌ی شهر در طی چند دهه‌ی گذشته، در جهت شمالی، نوظهوربودن آن و تأمین نکردن خدمات از طرف شهرداری و سازمان‌های مسئول در پایین‌ترین درجه‌ی توسعه‌ی سکونتگاهی قرار گرفته است. نواحی ۱۰، ٦ و ۱۲ از جهت بررسی تفصیلی‌تر بافت، تعیین سیاست‌ها و طرح‌های پیشنهادی از اولویت دوم برخوردارند. گونه‌ی اول که شامل دو ناحیه‌ی ۱۱ و ۱۸ می‌باشد، از لحاظ شاخص‌های فقر هر دو ناحیه در سطح بالایی می‌باشند. گونه‌ی دوم نواحی ۱۳،۱٤ و ٦ می‌باشند که از لحاظ شاخص‌های فقر با محدوده‌ی نواحی حاشیه‌نشین هر دو در سطح پایینی می‌باشند. گونه‌ی سوم نواحی که در کنار هم به صورت خوشه‌ای پراکنده نشده‌اند بلکه از هم دورند مانند ناحیه ۱۳ و ۲۰ که الگویی پراکنده دارند. گونه‌ی چهارم نواحی که برخی در کنار هم و برخی از هم دورند مانند ناحیه‌ی ۸ (دور از بقیه) و نواحی ۱۹،۲۱ و ۲ (در کنار هم) می‌باشند.

نقشه‌ی شماره‌ی هفت- گونه‌شناسی فقر شهر خرم‌آباد منبع: (یافته‌های تحقیق)

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-21]

نتیجه‌گیری

شهرنشینی یکی از بزرگ‌ترین دستاوردهای فرهنگ و تمدن بشر به شمار می‌رود؛ از آن‌جایی‌که از آن به عنوان انقلاب شهری یاد می‌کنند. شهرنشینی پیامدهایی چون: نابرابری‌های اجتماعی، فقر، افزایش فساد و جرم و جنایت، بحران‌های زیست‌محیطی، نابرابری و اختلاف طبقاتی و... را به دنبال دارد. یکی از این نابرابری‌های اجتماعی پدیده‌ی فقر شهری می‌باشد. شهر خرم‌آباد یکی از شهرهای میانه‌ی اندام کشور است که با داشتن ۱۱ نقطه‌ی فقیرنشین منجر به توسعه‌ی ناموزون و نامتعادل در سطح شهر شده است. با توجه به ارزیابی و تحلیل مدل ویکور که برای رتبه‌بندی شاخص‌های فقر در شهر خرم‌آباد انجام گرفت به این نتیجه رسیدیم که بسیاری از شاخص‌های (کالبدی، اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی، زیست‌محیطی) در سطحی بسیار نامناسب قرار دارند. در بررسی شاخص‌های فقر شهری؛ شاخص‌های کالبدی با میانگین (۰/۱٦٦) اولویت نخست، شاخص‌های اقتصادی با میانگین (۰/۳۲۷) اولویت دوم، شاخص‌های اجتماعی- فرهنگی با میانگین (۰/۳۹۸) اولویت سوم و در نهایت شاخص‌های زیست‌محیطی با میانگین (۰/۵۷۰) اولویت چهارم را به خود اختصاص داده‌اند. الگوی فضایی فقر در پهنه‌ی شهر خرم‌آباد بر اساس نتایج و بررسی‌های انجام‌شده الگویی پراکنده دارد که به سمت الگوی خوشه‌ای و متمرکز متمایل شده، هرچند این تغییر به آهستگی بسیار زیادی رخ داده است. همبستگی که بین اقشار اجتماعی و محدوده‌ی بافت‌های مسکونی مسأله‌دار به‌ویژه بافت فرسوده در خرم‌آباد گرفته شد، نشان می‌دهد که اقشار فرودست عمدتاً در نواحی با بافت فرسوده در شهر خرم‌آباد زندگی می‌کنند که دهه به دهه به سمت جنوب و حاشیه شهر کشیده می‌شوند. حال با توجه به مسائل و مشکلات سکونتگاه‌های فقیرنشین بهترین راهکار برای کاهش این پدیده‌ی شهری توانمندسازی ساکنین این سکونتگاه‌هاست؛ زیرا هر گونه مداخله‌ای که صورت بگیرد توسط ساکنان محلات بهترین نتیجه را در بردارد. اکنون به چند سیاست و راهبرد در این زمینه اشاره می‌شود:

- حمایت دولت مرکزی و محلی از محلات فقیرنشین و توانمندسازی این محلات با مشارکت سازمان‌های مربوطه؛
- برنامه‌ریزی، تقویت و حمایت از سازمان‌های مردم‌نهاد (*NGO*)و تشکیل اجتماعات محلی؛
- جلب اعتماد و برانگیختن مشارکت و بهره‌گیری از ساکنان و اعمال سیاست‌های تشویقی مناسب در جهت بهبود سکونتگاه‌های فقیرنشین؛

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-21]

- درنظرگرفتن تأثیرگذاری کلیه‌ی مؤلفه‌های اقتصادی، اجتماعی، محیطی و کالبدی در گستره‌های فقر شهری؛
- جهت‌دهی ساختار فعالیت‌های محله به سمت اشتغال‌زایی؛
- کارآفرینی برای ساکنان گستره‌های فقر جهت خروج افراد از اشتغال‌زایی‌های غیررسمی و غیرقانونی؛
- ایجاد امنیت اجتماعی در این پهنه‌ها جهت جلوگیری از فعالیت‌های غیرقانونی و اشتغال‌های کاذب؛
- خدمات‌رسانی و برطرف‌نمودن مشکلات زیست‌محیطی و کالبدی این پهنه‌ها؛
- رفع ضعف زیرساخت‌های عمومی در این پهنه‌ها؛
- ارائه‌ی وام‌های بلندمدت و کوتاه‌مدت به ساکنان محلات فقیرنشین؛
- فراهم‌سازی زمینه‌ی مشارکت مردمی؛
- ایجاد امنیت اجتماعی در این پهنه‌ها جهت جلوگیری از فعالیت‌های غیرقانونی و اشتغال‌های کاذب.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-21]

منابع

١. افروغ، عماد(١٣٧٧) **فضا و نابرابری اجتماعی، ارائه‌ی الگویی برای جدایی‌گزینی و پیامدهای آن**، تهران: انتشارات سمت.

٢. پیران، پرویز(١٣٨١) «بازهم در باب اسکان غیررسمی مورد: شیرآباد زاهدان»، **مجله‌ی هفت شهر**، سال سوم، شماره‌ی ٩ و ١٠،صص٧-٢٤.

٣. پروین، سهیلا(١٣٧٣) **روند فقر در برخی از مشاغل و عوامل مؤثر در تخفیف یا تشدید آن در مناطق شهری ایران**، وزارت امور اقتصادی و دارایی، معاونت امور اقتصادی.

٤. تقوی گودرزی، سعید، بیرانوندزاده، مریم، فتحی و بیرانوند، محمد(١٣٩١) «اسکان غیررسمی چالشی فراروی مدیریت شهری نمونه موردی: محله‌ی فلک‌الدین شهر خرم‌آباد»، **فصلنامه‌ی علمی پژوهشی نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی**، دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرمسار، سال چهارم، شماره دوم، صص ١٠٣-١٢٢.

٥. اسکندری ثانی، محمد(١٣٩٣) «**فقر در کلان‌شهر تهران، وضعیت، چالش‌ها و رهیافت‌های مقابله با آن با تأکید بر توسعه‌ی اجتماعات محلی**»، رساله‌ی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم زمین، دانشگاه شهید بهشتی.

٦. رئیس دانا، فریبرز(١٣٧٩) **نقد روش در پدیده‌شناسی فقر**، مجموعه مقالات فقر در ایران، پدیدآورندگان:رئیس دانا، فریبرز، شادی طلب، ژاله، پیران، پرویز، تهران: انتشارات دانشگاه علوم بهزیستی و توان‌بخشی.

٧. راغفر، حسین(١٣٨٤) «ساختار قدرت و فقر در ایران»، **فصلنامه‌ی علمی پژوهشی رفاه اجتماعی**، سال چهارم، شماره‌ی ٥،صص ٣٦٩-٤٣٤.

٨. راغفر، حسین، ابراهیمی، زهرا(١٣٨٧) «فقر در ایران طی سال‌های ١٣٦٨ تا ١٣٨٣»، **فصلنامه‌ی علمی پژوهشی رفاه اجتماعی**، سال ششم، شماره‌ی ٢٤،صص ٥٥-٨٢.

٩. روستایی، شهریور، احدنژاد روشتی، محسن، اصغری زمانی، اکبر و زنگنه، علیرضا(١٣٩١) «توزیع فضایی فقر شهری در شهر کرمانشاه»، **فصلنامه‌ی علمی پژوهشی رفاه اجتماعی**، سال دوازدهم، شماره‌ی ٤٥،صص ٧١-٩١.

١٠. زاهدی مازندرانی، محمدجواد(١٣٨٤) «فقر روستایی، روند و اندازه‌گیری آن در ایران»، **فصلنامه‌ی رفاه اجتماعی**، سال چهارم، شماره‌ی ٥،صص ٢٨٦-٣٢٢.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-21]

۱۱. سازمان نوسازی و بهسازی شهر خرم‌آباد،۱۳۹۰.

۱۲. شکوئی، حسین(۱۳۷۸) **جغرافیای اجتماعی شهرها، اکولوژی اجتماعی شهر**، تهران: نشر جهاد دانشگاهی.

۱۳. شکویی، حسین(۱۳۷۳) **دیدگاه‌های نو در جغرافیای شهری**، تهران: انتشارات سمت.

۱٤. شکوری، علی و سعیدی، علی اصغر(۱۳۹۳) «فقر خانواده در زنان شهری(باتاکید بر کلانشهرتهران)»، **مجله‌ی مطالعات جامعه‌شناسی شهری**،دوره٤،شماره‌ی۱۰، صص ۷۳-۱۰۸.

۱۵. شارع پور، محمود(۱۳۹۱) **جامعه‌شناسی شهری**، تهران: انتشارات سمت.

۱٦. طالبی،حمید(۱۳۸۸) «**الگوی بهینه‌ی کاهش فقر روستایی با تأکید بر بنیان‌های جغرافیایی (مطالعه موردی: بخش خلجستان شهرستان قم)**»، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد، دانشکده علوم انسانی، گروه جغرافیا، دانشگاه تربیت مدرس.

۱۷. طرح جامع شهر خرم‌آباد(۱۳۷۸) مهندسین مشاور طرح و کاوش.

۱۸. فراهانی فرد، سعید(۱۳۸٤) **نگاهی به فقر و فقرزدایی از دیدگاه اسلامی**، تهران: مؤسسه فرهنگی دانش و اندیشهٔ معاصر.

۱۹. فکوهی، ناصر(۱۳۸۳) **انسان‌شناسی شهری**، تهران: نشر نی.

۲۰. مدنی، سعید(۱۳۷۹) «آسیب‌ها، انحرافات اجتماعی و فقر در ایران»، **مجموعه مقالات فقر در ایران**، پدیدآورندگان:رئیس دانا، فریبرز، شادی طلب، ژاله، پیران، پرویز، تهران: انتشارات علوم بهزیستی و توان‌بخشی.

۲۱. محمودی، وحید و صمیمی فر، قاسم (۱۳۸٤)«فقر قابلیتی»، **فصلنامه‌ی رفاه اجتماعی**، شماره ۱۷،صص ۹-۳۲.

۲۲. میرزاپور، سلیمان(۱۳۸٤) **"علل گسترش فیزیکی شهر خرم‌آباد"**، پایان‌نامه کارشناسی، دانشکده علوم انسانی،دانشگاه فردوسی مشهد، به راهنمایی دکتر براتعلی خاکپور.

۲۳. مرکز آمار ایران، نتایج سرشماری‌های ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۰.

۲٤. مهندسین مشاور آمود(۱۳۸٦) **مطالعات توانمندسازی و ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی شهر خرم‌آباد**، سازمان مسکن و شهرسازی استان لرستان.

۲۵. هادی‌زاده، آرش(۱۳۸۵)، «فقر در ایران، گذشته تاریخی و سیاست‌های پیشگیری از آن»، **مجله‌ی اطلاعات سیاسی اقتصادی**، شماره‌ی ۲٦۵- ۲٦٦، مؤسسه‌ی اطلاعات،صص۱۸۰-۱۹۷.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-21]

26. Atashin panjeh, S. and Sasani, A. (2013). Applying logarithmic fuzzy preference
27. Boltvinik, Julio. (1999), Poverty Measurement Method, an Overview, available at:www.undp.org/publication.
28. Choguill, Charles L. (2003) urban policy as poverty alleviation: the experience of the Philippines, Habitat International.
29. Duclos, J. and Araar A. (2006), Poverty and Equity: Measurement, Policy and Estimation, Springer.
30. Davis, Mike (2001), the connections between urban governance and poverty, Journal of International Development, Volume 0, Issue 0, pages 929–996.
31. Hall, T, (2006) Urban Geography, London & New York: Routledge.
32. Hall, P & Ulrich, P. (۲۰۰۰),Urban Future 50: A global agenda for twenty-first century cities, E & FN Spone London.
33. 33.Hall, D and Irene kirk Patrick, moray Mitchell (2005): rural tourism and sustainable business: channel view publication, USA.
34. 34.Hjorth, P. (2003), Knowledge development and management for urban poverty alleviation, Habitat International, Volume 50, Issue, Holloway.
35. He, S., Liu, Y., Wu, F., & Webster, C. (2008). Poverty incidence and concentration in different social groups in urban China, a case study of Nanjing. Cities, 25(3), 121-132.
36. Jih-jeng, H. Gwo-hshiung, T. and Hsianghis, L. 2009. A revised vikor model for multiple criteria decision making-the perspective of regret theory, the smithsonian/nasa astrophysics data system, vol 35: 761-768. Programming and vikor methods for supplier selection: a case study, journal of American science, 9: 105-1
37. Kaplan.H. D. O. J. Wheeler & R. S. Holloway (2004) Urban Geography, US. Wiley publication.
38. 38.Mansoor Rezaee,Majid,Esmaeily,Shabnam, (2010). "Transformation of Public Space Leads to Transformation of Neighborhood Identity", 14th IPHS Conference, Istanbul, Turky.
39. 39.Ren, C. (2011). Modeling poverty dynamics in moderate-poverty neighborhoods: a multi-level approach (Doctoral dissertation, The Ohio State University).
40. 40.Piran, P, (2001)Poverty Alleviation in Sistan & Baluchestan The Case of Shirabad Published by the United Nations Development Programmers in the Islamic Republic of Iran.
41. UN-Habitat (2005). Slums of the word, the face of urban poverty in the new millennium.
42. UNDP (2005) world urbanization prospects.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-21]

This document was created with Win2PDF available at http://www.win2pdf.com.
The unregistered version of Win2PDF is for evaluation or non-commercial use only.
This page will not be added after purchasing Win2PDF.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-21]